

บทที่ 7

สรุป อภิปรายและข้อเสนอแนะ

ตำนานแม่นากพระโขนงที่ถูกสร้างเป็นภาพยนตร์ซ้ำแล้วซ้ำอีกนั้น ผ่านการสร้างความหมายใหม่ตามบริบทของยุคสมัยนั้น ๆ ได้ตลอดเวลา หัวใจของการสร้างสรรคงานด้านการผลิตซ้ำภาพยนตร์ อยู่ที่การตีความใหม่ โดยอาศัยฝีมือการตีความของผู้ประพันธ์ ส่วนงานทางด้านเทคนิคเป็นเพียงแค่เครื่องมือในการนำเสนอความสร้างสรรค์นั้น ๆ ลงบนแผ่นฟิล์ม

จากการศึกษาภาพยนตร์จากตำนานแม่นากพระโขนงทั้ง 5 เรื่องตั้งแต่ปี 2520 – 2542 พบว่าในการถ่ายทอดเรื่องราวตำนานแม่นากพระโขนงผ่านทางสื่อภาพยนตร์ครั้งแล้วครั้งเล่า นั้น มีการเปลี่ยนแปลงสร้างสรรค์สิ่งใหม่ ๆ ขึ้นมาใน 3 ส่วนด้วยกัน คือ แง่มุม การเล่าเรื่อง และการใช้ศิลปะทางภาพยนตร์ แต่ในภาพยนตร์แต่ละเรื่องมีการให้นำหน้าการสร้างสรรคในแต่ละส่วนมากบ้างน้อยบ้าง แตกต่างกันไป ตามความคิดของผู้สร้างและบริบทที่แตกต่างกัน อันพอสรุปรวมมิติของการสร้างสรรคในภาพยนตร์แม่นากพระโขนงได้ดังนี้

1. การตีความใหม่

การตีความในแม่นากพระโขนง มีปรากฏในหลายแง่มุม แม้ว่าแม่นากพระโขนงทุกภาคจะยังคงแก่นเรื่องเดียวกันไว้นั้นคือ เรื่องของความรัก ระหว่างชายหญิง ความผูกพันในจิตวิญญาณของคนกับผี และการพยายามที่จะอยู่ร่วมกับคนของผี ซึ่งเป็นไปไม่ได้ แต่โจทย์ในเรื่องของความรักซึ่งเป็นแก่นหลักของตำนานแม่นากพระโขนงถูกมองไปในหลายด้านตามการตีความของผู้สร้าง โดยออกมาในรูปแบบของความรักที่มาพร้อมกับความหึงหวง และความริษยา หรือความรักแบบยึดมั่นถือมั่น ไม่ปล่อยวาง ซึ่งการตีความเรื่องของการรักนี้จะส่งผลไปถึงการกำหนดเรื่องราวที่จะเกิดขึ้นตามมา การกำหนดตัวละคร และการเล่าเรื่อง ทำให้ภาพยนตร์แต่ละเรื่องต่างกัน แม้ว่าจะใช้โครงเรื่องเดียวกันก็ตาม

2. ศิลปะในการเล่าเรื่อง

การสร้างสรรค์ผ่านศิลปะการเล่าเรื่องในภาพยนตร์แม่นากพระโขนง มีปรากฏอยู่ในหลายรูปแบบ เรื่องราวของแม่นากพระโขนงใน “แม่นาคพระโขนง” “แม่นาคอาละวาด” “สัญญาใจแม่นาคพระโขนง” และ “นางนาก” ต่างดำเนินตามโครงเรื่องเดียวกัน นั่นคือ แม่นากเป็นเมียทิดมาก ทิดมากต้องไปเป็นทหาร แม่นากคลอดลูกตายทั้งกลม ทิดมากกลับมาบ้านไม่รู้ว่าเมียตาย แม่นากทำกับข้าวให้มากกิน มากเห็นเมียมือยาวเก็บลูกมะนาวจึงหนี แม่นากถูปรอบให้สงบ ในแต่ละเรื่องมีการเลือกใช้กลวิธีการเล่าเรื่องที่ต่างกันออกไป เช่น การกำหนดลักษณะตัวละคร การเลือกขยายเหตุการณ์ การผสมแนว หรือ การอิงความเป็นจริง รวมไปถึงการเล่าเรื่องใหม่ที่เป็นการนำเอาตำนานแม่นากพระโขนงมากล่าวถึงในบริบทของสังคมปัจจุบัน ใน “แม่นาคคืนชีพ”

การใส่ลักษณะตัวละครใหม่ ทำให้เรื่องราวเปลี่ยนไปอันเนื่องมาจากลักษณะและพฤติกรรมของตัวละครที่เปลี่ยนไป ตัวละครที่เห็นความเปลี่ยนแปลงได้ชัดคือ ตัวละครแม่นาก แต่การเปลี่ยนแปลงที่ว่านี้ไม่ได้เปลี่ยนไปอย่างปัจจุบันทันด่วน หากแต่มีความเชื่อมโยงกันมาจากแม่นากในภาพยนตร์เรื่องก่อน ๆ ดังจะเห็นความเปลี่ยนแปลงตั้งแต่ “แม่นาคพระโขนง” แม่นากมีการแสดงออกซึ่งอารมณ์หนึ่งหวง เด่นชัด และมีการใช้อิทธิฤทธิ์ทำร้ายคนที่เข้ามาทำร้ายตนก่อน ใน “แม่นาคอาละวาด” แม่นากมีลักษณะของความเป็นคนมากแต่เป็นไปในด้านลบ มีการใช้อารมณ์ที่รุนแรง หึงหวง ด่าทอ และได้ตอบกับคน ใช้อิทธิฤทธิ์ทำร้ายผู้คนด้วยอารมณ์ ส่วน “แม่นาคคืนชีพ” มองว่าแม่นากบ้าเพี้ยนเพี้ยนมามาก ไม่ทำร้ายใคร คอยช่วยเหลือผู้อื่น การแสดงอิทธิฤทธิ์ไม่รุนแรงเท่าในเรื่องที่ 1, 2 และ 4 แต่เป็นไปเพื่อทำให้มารู้สึกว่าตนเป็นหนอนภาควุ่กในยุคปัจจุบัน มาถึง “สัญญาใจแม่นาคพระโขนง” แม่นากมีลักษณะของความเป็นผู้มีคุณธรรม การใช้อิทธิฤทธิ์ของแม่นากเป็นการใช้เพื่อสั่งสอนคนเลวมากกว่าการทำเพราะอารมณ์โกรธ หรือริษยาอาฆาตเพียงอย่างเดียว เป็นการผสมผสานระหว่างลักษณะของแม่นากใน “แม่นาคพระโขนง” และ “แม่นาคคืนชีพ” จนมาถึง “นางนาก” แม่นากในภาคนี้มีลักษณะที่น่าสงสารและน่าเห็นใจมากขึ้น ทั้งยังมีลักษณะของความเป็นคนมากขึ้นด้วยอารมณ์ที่หลากหลายเช่นเดียวกับคน

การที่แม่นาก มีที่มาจากตำนานที่ได้รับการเล่าขานมาอย่างยาวนาน เรื่องราวของแม่นากจึงอาจถูกปรุงแต่งไปในทิศทางที่ต้องการได้ง่าย เนื่องจากไม่มีผู้ใดรู้เรื่องราวของแม่นากพระโขนงจริง ๆ ว่าเป็นเช่นใด การเปลี่ยนแปลงนี้มีปรากฏอยู่ในหลายส่วน เช่นการเพิ่มขยายเหตุการณ์จากโครงเรื่องที่

เป็นที่รู้จักกันเป็นอย่างดี เช่น การเพิ่มเรื่องของหมอผีปลอมที่จะมาปราบแม่นาก ใน “แม่นาคพระโขนง” การมาพระโขนงของเรวัต ลูกสาวเจ้านายของทิดมาก อันเป็นผลให้แม่นากอาละวาดหนักด้วยความหึงหวงใน “แม่นาคอาละวาด” หรือการไปรบในสนามรบของมากใน “นางนาก” เป็นต้น

แม้ว่าแม่นากพระโขนงทุกภาคจะออกมาเป็นหนังผีเหมือนกัน แต่ในความเป็นหนังผีนั้นมีความแตกต่างกันออกไป อันเนื่องมาจากการเลือกผสมแนวของผู้สร้าง ขณะที่ “แม่นาคพระโขนง” ปี 2521 เป็นหนังผี ธรรมดา ตลก ที่เน้นไปที่ความสนุกสนานของเรื่องราว แต่ “นางนาก” ถูกสร้างสรรค์ให้เป็นหนังผี ธรรมดา พีเรียด โรแมนติก นั่นคือการผสมผสานระหว่างแนวเป็นหนังผีที่มีความเป็นธรรมดา ในขณะที่เดียวกันก็ใส่ความเป็นพีเรียดให้กับหนังเพื่อสร้างความสมจริง และเน้นมุมมองไปที่ความรักและความโรแมนติก ทำให้ภาพยนตร์มีโทนอารมณ์ที่แตกต่างออกไป การอ้างอิงความสมจริงที่ปรากฏอยู่ในภาพยนตร์เรื่อง “นางนาก” นี้เป็นตัวเพิ่มเสน่ห์ให้กับนางนาก ในแง่ที่ว่า บางทีก็สอดรับ บางทีขัดแย้ง กับประเด็นความเชื่อว่ามีจริงหรือไม่ คือ หากใครคิดว่าผีมีจริง ผีก็มีจริง หากใครคิดว่าผีไม่มีจริง ผีก็ไม่มี นอกจากนี้ความสมจริงยังช่วยสร้างอารมณ์และบรรยากาศของหนังได้มาก ทำให้อารมณ์ของคนดูไม่ถูกขัด การระบุงุศสมัยที่แน่ชัด และมีการศึกษาวิจัยวิถีชีวิตในยุคนั้น ๆ ทำให้ภาพรวมทั้งหมดของหนังสามารถดึงอารมณ์คนดูให้คล้อยตามและเชื่อในที่สุด

3. องค์ประกอบทางศิลปะของภาพยนตร์

การสร้างสรรค์ทางด้านองค์ประกอบเชิงศิลปะทางภาพยนตร์ในภาพยนตร์แม่นากพระโขนง ใน 4 เรื่องแรกปี 2520 – 2335 นั้นยังไม่เห็นความแตกต่างมากนัก ทั้งลักษณะการใช้องค์ประกอบด้านภาพ การแสดง แสง สี เสียง และการตัดต่อ แต่จะเห็นความแตกต่างได้ชัดใน “นางนาก” ที่หนึ่งเน้นความสุนทรีย์ทางด้านความงามอันเกิดจากการใช้องค์ประกอบทางภาพยนตร์ต่าง ๆ ในการสร้างบรรยากาศและโทนหนัง สร้างความกลมกลืนและเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันของหนังไว้ได้

จากการศึกษายังพบว่า การสร้างสรรค์ในภาพยนตร์แม่นากพระโขนงทั้ง 5 เรื่องนั้นมีระดับของความสร้างสรรค์ที่แตกต่างกัน ใน 4 ระดับดังนี้

ผลิตซ้ำ เปลี่ยนตัวนักแสดง : เป็นการผลิตซ้ำในรูปแบบที่มีความสร้างสรรค์ปรากฏน้อยที่สุด นั่นคือการยกเอาเนื้อหา เรื่องราว ลักษณะการดำเนินเรื่องของภาพยนตร์ที่ได้รับการยอมรับและประสบความสำเร็จมาผลิตซ้ำเพื่อดำเนินตามความสำเร็จที่ภาพยนตร์เรื่องก่อนหน้าได้ทำเอาไว้ นั่นคือภาพยนตร์เรื่อง “แม่นาคพระโขนง” ฉบับปี 2520 ที่เป็นการผลิตซ้ำภาพยนตร์เรื่อง “แม่นาคพระโขนง” ปี 2502 ซึ่งประสบความสำเร็จอย่างสูงเป็นประวัติการณ์ ในครั้งนั้นกำกับโดย เสน่ห์ โกมารชุน นำแสดงโดย สุรสิทธิ์ สัตยวงศ์ และปรีญา รุ่งเรือง การผลิตซ้ำในครั้งใหม่นี้ได้หยิบยกเอาโครงเรื่องและบทภาพยนตร์ดั้งเดิมมาผลิตใหม่ ในลักษณะของการคัดลอก โดยมีการเปลี่ยนตัวนักแสดงเพียงบางตัวเท่านั้น และยังคงนักแสดงหลักในการรับบทเป็นแม่นาค นั่นคือ ปรีญา รุ่งเรือง ที่กลายเป็นภาพของแม่นาคที่ผู้คนจดจำไว้ เป็นการผลิตซ้ำขึ้นมาใหม่แต่ยังคงความหมายเดิม

ผลิตซ้ำ โดยหยิบยืมจุดกำเนิด และชื่อของตัวละคร เปลี่ยนโครงเรื่องใหม่ : ภาพยนตร์เรื่อง “แม่นาคคืนชีพ” เป็นการผลิตซ้ำที่เป็นเพียงหยิบยืมที่มาจากตัวละครบางตัวจากตำนานแม่นาคพระโขนงมาใช้กับเรื่องราวที่ถูกผู้สร้างขึ้นมาใหม่เท่านั้น ไม่ได้ดำเนินไปตามโครงเรื่องเดิมที่มีอยู่ แต่ยังคงแก่นเรื่องเดิม อันเป็นเรื่องของความรักอมตะที่แม่นากมีให้กับมาก เนื่องจากเป็นการเขียนเรื่องใหม่จึงเปิดโอกาสให้ผู้สร้างใส่ความสร้างสรรค์ใหม่ ๆ เข้าไปได้ในหลายส่วน เช่นการสร้างเหตุการณ์ใหม่ ตัวละครใหม่ การใส่บุคลิกให้กับแม่นากใหม่ เนื่องจากพัฒนาการที่แม่นาคได้รับจากการบำเพ็ญกุศลอยู่ในศาลมากกว่าร้อยปี รวมไปถึงการใส่ลักษณะของความร่วมสมัยให้กับตำนานแม่นาค ด้วยการนำแม่นากมาในยุคปัจจุบัน และสร้างความน่าเชื่อถือโดยใส่การให้เหตุผลกับคำถามที่คนรุ่นใหม่ยังกังขาเกี่ยวกับแม่นาคพระโขนง ซึ่งแม้ว่าภาพที่เห็นจะมีความแตกต่างไปจากตำนานแม่นาคพระโขนงที่รู้จักกันดี แต่เนื้อหารายละเอียดยังคงมุ่งไปสู่แก่นเรื่องเดิม ความหมายของเรื่องยังคงเดิม

ผลิตซ้ำ เปลี่ยนลักษณะตัวละคร มุมมอง เพิ่มเหตุผล : เป็นภาพยนตร์ผลิตซ้ำที่คงไว้ซึ่งแก่นเรื่องและโครงเรื่องเดิม หากแต่มีความพยายามในการเปลี่ยนแปลง ด้วยการเปลี่ยนลักษณะตัวละคร เปลี่ยนมุมมอง และเพิ่มเหตุผลให้กับเรื่องราวมากขึ้น นั่นคือภาพยนตร์เรื่อง “สัญญาใจแม่นาคพระโขนง” และ “แม่นาคอาละวาด” ภาพยนตร์ทั้งสองเรื่องนี้ ยังคงเป็นเรื่องราวความรักระหว่างผีกับคน ความรักที่เป็นอมตะของแม่นาคพระโขนง การออกอาละวาดของแม่นาค ความอิจฉาริษยา หึงหวง แต่ผู้สร้างได้เปลี่ยนลักษณะตัวละครของผีแม่นากออกไป เป็นผีมีคุณธรรมใน “สัญญาใจฯ” สร้างความเป็นเหตุเป็นผลให้การออกอาละวาดแสดงอิทธิฤทธิ์ของแม่นาก จากที่ผีแม่นากเคยได้รับการวิจารณ์ว่าเป็นผีที่เทีรวหลอกชาวบ้านไปทั่วอย่างไร้เหตุผล แต่ในฉบับนี้การออกอาละวาดของผีแม่นากได้รับ

การยอมรับและมีเหตุมีผลขึ้น เนื่องจากทุกคนที่ถูกผีแม่หนักหลอกหรือทำร้าย ต่างเป็นคนไม่ดี และแม่นากจะบอกถึงเหตุผลที่บุคคลนั้นสมควรจะได้รับโทษเสมอ และเป็นแม่นากที่เต็มไปด้วยอารมณ์ ความโกรธเกรี้ยวหนึ่งหวง ใน "แม่นาคอาละวาด" และใส่ความเป็นคนเข้าไปในตัวแม่นากมากขึ้น โดยใส่เหตุการณ์เข้ามาเพื่อสนับสนุนการออกอาละวาดของแม่นาก นั่นคือการแต่งงานใหม่ของเธอ

ในขั้นนี้ เป็นการผลิตซ้ำที่มีการเปลี่ยนแปลงความหมายภายในขึ้นมาเล็กน้อย แต่โดยรวมแล้วยังเป็นการผลิตซ้ำที่คงความหมายเดิมอยู่

ผลิตซ้ำ เปลี่ยนมุมมอง ขยายเรื่องราว สร้างความสมจริง พัฒนาการด้านความงามของภาพยนตร์: การผลิตซ้ำภาพยนตร์แม่นากพระโขนงในปี 2542 เรื่อง "นางนาก" นับว่าเป็นการผลิตซ้ำขึ้นใหม่เพื่อสร้างความหมายใหม่ที่ขัดแย้งต่อความหมายเก่าที่มีอยู่อย่างชัดเจน โดยการสร้างความหมายใหม่ให้กับแม่นากพระโขนงนี้ ถูกสร้างสรรค์ผ่านทาง การสร้างความสมจริงให้กับเรื่องราว การศึกษาค้นคว้าวิจัย การตีความความหมายใหม่ ทั้งในแง่ของตัวละคร ในเรื่องราวของความรัก ที่ไม่ใช่ความรักในแบบของการหนึ่งหวง อิจฉาริษยา การตีความความเป็นผี อำนาจของผี รวมไปถึงการเพิ่มเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในระหว่างการรอดอยมากกลับมาจากแม่นาก ในลักษณะที่ไม่เคยมีใครเล่าถึงมาก่อน นั่นคือเป็นการสร้างเรื่องราวใหม่ให้กับตำนานแม่นากในอีกมุมมองหนึ่ง โดยใช้วิธีการนำเสนอที่ต่างผ่านความเป็นพีเรียดของหนัง อาศัยองค์ประกอบต่าง ๆ ของภาพยนตร์สร้างความงาม ความน่าเชื่อถือ และอารมณ์ของหนังอย่างกลมกลืน

นอกจากนี้จากการศึกษา ยังพบว่าสิ่งที่ทำให้ตำนานแม่นากพระโขนงถูกถ่ายทอดครั้งแล้วครั้งเล่า จากยุคหนึ่งสู่อีกยุคหนึ่ง และมักจะประสบความสำเร็จทุกครั้งโดยไม่ได้รับผลกระทบจากการเปลี่ยนแปลงของยุคสมัย นั้นเนื่องมาจากลักษณะเฉพาะของแม่นากใน 3 ส่วน คือ

ความเป็นตำนานของแม่นากพระโขนง ที่เปิดโอกาสให้ใครก็สามารถหยิบยกมาสร้างสรรค์ผ่านสื่อต่าง ๆ ได้อย่างอิสระ ด้วยเพราะไม่มีเจ้าของ ไม่มีหลักฐานยืนยันแน่ชัดว่าเรื่องราวที่เกิดขึ้นเป็นเช่นไร และแม้ว่าผีไทยมีอยู่ด้วยกันหลายตัวทั้งผีผู้หญิงและผีผู้ชาย ไม่ว่าจะ เป็น ผีกระสือ ผีปอบ ผีกระหัง ภูโสม แต่ผีส่วนใหญ่มักมาจากจินตนาการ ขณะที่ผีแม่นากมีความเป็นตำนานเข้ามาเกี่ยวข้อง ทั้งไม่ใช่เรื่องที่ตั้งอยู่บนพื้นฐานของเรื่องเล่าหรือตำนานเสียทีเดียว แต่อยู่บนพื้นฐานของความจริงด้วย จุดนี้สร้างเสน่ห์ให้กับแม่นากพระโขนงในส่วนหนึ่ง

อีกส่วนหนึ่งได้มาจากความเป็นตำนาน "ผี" ผีมีความผูกพันกับการดำเนินชีวิตของคน และสังคมไทยมาช้านาน ชีวิตหลังความตายเป็นอีกโลกหนึ่งที่ไม่ได้แยกออกจากโลกมนุษย์ คนไทยเชื่อว่าผีมีอำนาจเหนือคนมาตั้งแต่ครั้งปู่ย่าตายาย จึงมีการนับถือผีกันมาจนถึงปัจจุบัน ความเชื่อเรื่องผีเป็นรหัสหรือกรอบอันหนึ่งของสังคมไทยที่มีมาอย่างยาวนานโดยที่ไม่สามารถแยกออกได้แม้ว่ายุคสมัยจะเปลี่ยนไป ความเชื่อบวกกับเสน่ห์ของความลึกลับ ลึกลับของผี ทำให้ตำนานแม่นากสามารถดำรงชีวิตอยู่ได้กว่าร้อยปี

และแม่นากพระโขนงเป็นตำนานความรักที่ยิ่งใหญ่ของไทย ที่ทุกครั้งเมื่อมีการนำมาพูดถึง คนไทยก็สามารถเข้าใจได้ทันที ความรักเป็นศูนย์กลางความสัมพันธ์ระหว่างชายหญิงในทุกยุคสมัย ไม่มีขอบเขตว่าต้องเป็นยุคใดสมัยใด เช่นเดียวกับเรื่องของอารมณ์หญิงที่มาจากความรัก ซึ่งถูกถ่ายทอดผ่านผีแม่นาก เมื่อความรักมีอุปสรรค ทำให้ผู้หญิงมีอารมณ์และความหึงหวง แม่นากพระโขนงใช้ผีเป็นตัวแทนในการใช้อารมณ์ของผู้หญิง ผีจับต้องไม่ได้ พิสูจน์ไม่ได้ แต่รู้ว่ามียู ควบคุมไม่ได้ เช่นเดียวกับอารมณ์ ที่อยู่นอกเหนือการควบคุม และเมื่อผีมีอารมณ์ จึงแสดงออกด้วยการใช้อำนาจ การทำลายล้าง เป็นอิทธิฤทธิ์ที่มาจากอารมณ์ อันเป็นเสน่ห์ที่ยังคงอยู่ในภาพยนตร์แม่นากพระโขนงทุกฉบับ

ความที่ผีผูกพันกับการดำเนินชีวิตของคน ผูกพันกับสังคมไทยมานาน บวกกับความต่อเนื่องของตำนานแม่นากพระโขนงที่ถูกถ่ายทอดผ่านสื่อครั้งแล้วครั้งเล่า โดยมีการสร้างสรรค์เปลี่ยนแปลงให้ เป็นไปตามยุคสมัย ทำให้แม่นากพระโขนงเป็นตำนานร่วมสมัย ไม่เคยตายจากไปจากการรับรู้ของคนไทย

ข้อจำกัดในการวิจัย

ในการวิเคราะห์ถึงความสร้างสรรค์ด้านสุนทรียะของภาพยนตร์แม่นากพระโขนงนั้น มีข้อจำกัดในการวิเคราะห์ความสร้างสรรค์ที่ถูกถ่ายทอดผ่านองค์ประกอบภาพ การจัดแสง และการให้สีในภาพยนตร์ เพราะศึกษาจากเทปบันทึกภาพหรือวีดิทัศน์ ซึ่งมีคุณภาพด้อยกว่าฟิล์มภาพยนตร์ อายุการใช้งานสั้นกว่า อีกทั้งไม่ใช่การอัดสำเนาลงบนวีดิทัศน์จากต้นฉบับจริง หรืออัดจากฉบับจริงแต่คุณภาพของฟิล์มต้นฉบับต่ำอันเนื่องมาจากอายุการใช้งาน ทำให้การศึกษาดังกล่าวไม่ชัดเจน

ข้อเสนอแนะ

1. “แม่นากพระโขนง” เป็นเรื่องราวที่มีจุดกำเนิดมาจากตำนาน การเล่าขานต่อ ๆ กันมา ทำให้ผู้สร้างภาพยนตร์อาศัยคุณลักษณะของความเป็นตำนานที่คลุมเครือมาสร้างสรรค์งานผลิตซ้ำ ในขณะที่ภาพยนตร์ผลิตซ้ำที่มีที่มาจากบทประพันธ์ ย่อมมีข้อจำกัดหรือปัจจัยที่ต่างออกไป จึงให้นำมาศึกษาถึงการสร้างสรรค์ และวิธีการสร้างสรรค์ในการผลิตซ้ำภาพยนตร์ที่นำมาจากบทประพันธ์
2. การศึกษาเกี่ยวกับการผลิตซ้ำ ทั้งในแง่ของการสร้างสรรค์ หรือการพัฒนา น่าจะมีการนำไปศึกษากับสื่ออื่น ๆ เช่น โทรทัศน์ วิทยุ นิตยสาร เป็นต้น ซึ่งในการสร้างสรรค์ของสื่อแต่ละอย่างนั้น น่าจะมีลักษณะที่แตกต่างกันออกไปอันเนื่องมาจากคุณลักษณะของสื่อที่ต่างกัน